AHOLI ORASIDA RAQAMLI TO‘LOVLARDAN FOYDALANISH DARAJASINING STATISTIK TAHLILI

Shakirova Nigora Axralovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Statistika kafedrasi PhD, dotsenti
Elektron pochta: shakirova0130@gmail.com
Orcid: 0009-0006-5025-4764
Tadjibayev Mansurbek Ruslan o‘g‘li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, “Moliya” fakulteti
E-mail:mansurbektadjiboyev@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda aholi orasida raqamli to‘lovlardan foydalanish darajasi statistik tahlil qilinadi. Tadqiqot maqsadi 2020–2024 yillarda raqamli to‘lovlardan foydalanish dinamikasini, infratuzilma bilan bog‘liqligini, mavjud hududiy tafovutlarni va xalqaro qiyosdagi o‘rnini baholashdan iborat. Axborot bazasini O‘zbekiston Markaziy banki statistikasi asosida tayyorlangan mahalliy ilmiy ishlar, Global Findex, IMF FAS hamda tegishli xalqaro adabiyotlar tashkil etdi. Natijalar bank kartalari, POS-terminallar, ATM va infokiosklar, masofaviy xizmat foydalanuvchilari, P2P o‘tkazmalar, QR va tezkor to‘lovlar bo‘yicha tez o‘sishni ko‘rsatadi. Biroq adabiyotlar account ownership yoki kartalar soni faol foydalanish bilan aynan teng emasligini, rural-shahar tafovutlari, ishonch, xavfsizlik va raqamli moliyaviy savodxonlik hal qiluvchi omillar ekanini ko‘rsatadi. Maqola amaliy jihatdan O‘zbekistonda siyosatning keyingi bosqichi access kengayishidan active usage, iste’molchi himoyasi va statistik ochiqlikni kuchaytirishga o‘tishi kerakligini asoslaydi.

Kalit so‘zlar: raqamli to‘lovlar; digital payments; цифровые платежи; moliyaviy inklyuzivlik; financial inclusion; O‘zbekiston; Global Findex; masofaviy bank xizmatlari; cashless payments; FinTech

Аннотация: В статье выполнен статистический анализ уровня использования цифровых платежей населением Узбекистана. Цель исследования — оценить динамику использования цифровых платежей в 2020–2024 годах, его связь с инфраструктурой, имеющиеся территориальные различия и сопоставление с международными тенденциями. Информационная база включает статистику Центрального банка Узбекистана в интерпретации проверяемых научных работ, Global Findex, IMF FAS и международную литературу по финансовой инклюзии и цифровым платежам. Результаты показывают быстрый рост банковских карт, платёжных терминалов, банкоматов, пользователей дистанционных сервисов, P2P-переводов, QR- и быстрых платежей. Вместе с тем международные и местные исследования подчёркивают разрыв между доступом и фактическим использованием: владение счётом, картой или смартфоном не гарантирует регулярные цифровые платежи. На глубину использования влияют цифровая и финансовая грамотность, доверие, безопасность, качество интернета, доход и сельско-городские различия. Практический вывод состоит в необходимости перехода от политики расширения формального доступа к политике стимулирования безопасного, регулярного и инклюзивного использования цифровых платежей.

Ключевые слова: цифровые платежи; финансовая инклюзия; Узбекистан; Global Findex; дистанционные банковские услуги; безналичные платежи; финансовые технологии (FinTech).

Abstract: This article statistically analyzes the level of digital payment use among the population of Uzbekistan. The study assesses the dynamics of digital payment use in 2020–2024, its relationship with payment infrastructure, the observable territorial disparities, and Uzbekistan's position in international comparison. The evidence base combines Uzbekistan-focused studies reporting Central Bank statistics, the World Bank Global Findex, the IMF Financial Access Survey, and the broader literature on digital financial inclusion. The results show

rapid growth in bank cards, POS terminals, ATMs and infokiosks, remote banking users, P2P transfers, fast payments, and QR payments. However, the literature consistently warns that infrastructure and ownership indicators should not be treated as direct measures of active use, because access often outpaces usage. Meaningful adoption depends on digital financial literacy, trust, security perceptions, internet quality, income, and rural–urban conditions. The article's practical contribution is to argue that the next policy stage in Uzbekistan should shift from access expansion alone toward active use, consumer protection, and better official measurement of usage intensity.

Keywords: digital payments; financial inclusion; Uzbekistan; Global Findex; remote banking services; cashless payments; FinTech.

1. Kirish

Raqamli to‘lovlar tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi, hisob-kitob tezligini oshiradi va iqtisodiy shaffoflikni kuchaytiradi. FinTech evolyutsiyasi raqamlashtirishni faqat an’anaviy xizmatlarni tezlashtirish emas, balki yangi biznes modellari va mijoz bilan aloqaning yangi shakllari sifatida ko‘rsatadi.

O‘zbekistonda raqamli to‘lovlar rivojlanishi 2018–2020 yillarda institutsional burilish oldi: milliy interbank processing markazi, HUMO tizimi va “To‘lovlar va to‘lov tizimlari to‘g‘risida”gi qonun shu bosqichning tayanchlari bo‘ldi. Shu bilan birga, mahalliy va xalqaro adabiyotlar access-to-use gap ni asosiy ilmiy muammo sifatida ko‘rsatadi: hisobga egalik, karta egaligi yoki smartfon egaligi foydalanuvchining muntazam raqamli to‘lov qilayotganini avtomatik anglatmaydi.

Tadqiqotning maqsadi O‘zbekistonda aholining raqamli to‘lovlardan foydalanish darajasining dinamikasini, infratuzilma bilan bog‘liqligini, mavjud hududiy tafovutlarini va xalqaro kontekstdagi o‘rnini statistik jihatdan baholashdir. Tadqiqot savollari quyidagilar: ko‘rsatkichlar vaqt bo‘yicha qanday o‘zgardi; infratuzilma va foydalanish o‘rtasida qanday bog‘liqlik mavjud; mavjud hududiy va ijtimoiy tafovutlar nimalarda ko‘rinadi; O‘zbekiston xalqaro trendlar bilan qanchalik uyg‘un.

2. Metodologiya

Tadqiqot deskriptiv statistika, dinamik qatorlar, nisbiy va tarkibiy ko‘rsatkichlar hamda qiyosiy tahlilga tayandi. Global Findex demand-side ma’lumot beradi va made/received digital payments kabi foydalanish indikatorlarini xalqaro qiyoslash uchun eng muhim baza hisoblanadi[16]. IMF FAS esa yillik supply-side monitoring imkonini beradi, biroq bank-led raqamli kanallar bo‘yicha ko‘rsatkichlar hamma mamlakatlarda bir xil to‘liq emas[17].

Statistik ko‘rsatkichlarni hisoblash formulalari:

1. Mutlaq o‘sish (Absolyut o‘zgarish):

$$\Delta Y = Y_t - Y_{t-1}$$

2. O‘sish sur’ati (%):

$$T = (Y_t / Y_{t-1}) \times 100\%$$

3. Qo‘shimcha o‘sish sur’ati (%):

$$T_q = [(Y_t - Y_{t-1}) / Y_{t-1}] \times 100\% = T - 100\%$$

Bu yerda: Y_t — joriy davr ko‘rsatkich qiymati; Y_{t-1} — o‘tgan (bazaviy) davr ko‘rsatkich qiymati.

Ko‘rsatkichlar mazmunan ajratildi: bank kartalari, POS terminallar, ATM va QR lar infratuzilmani; mobil ilova foydalanuvchilari kanalga kirishni; digital payments ulushi esa haqiqiy foydalanishni yaqinroq ifodalaydi. Ma’lumotlar yetishmasligi sababli bu maqolada sun’iy regressiya qurilmadi; ayrim O‘zbekiston seriyalari ikkilamchi manbalar orqali qayta berilgan va to‘liq mikroregional panel mavjud emas.

1-jadval. Tadqiqot ko‘rsatkichlari, ularning ta’riflari va axborot manbalari

Ko‘rsatkich	Ta’rif	O‘lchov birligi	Davr
Muomaladagi bank kartalari	Jami chiqarilgan kartalar soni	ming dona	2011, 2020–2024

Ko‘rsatkich	Ta’rif	O‘lchov birligi	Davr
POS terminallar	To‘lov qabul qilish qurilmalari soni	dona	2011, 2020–2024
ATM va infokiosklar	Naqd pul va servis qurilmalari soni	dona	2011, 2020–2024
Masofaviy xizmat foydalanuvchilari	Remote service / mobile banking foydalanuvchilari	dona	2011, 2020–2024
P2P o‘tkazmalar	Kartadan kartaga o‘tkazmalar umumiy hajmi	trln so‘m	2023
Tezkor to‘lovlar	Tranzaksiyalar soni va umumiy hajmi	mln dona; trln so‘m	2023
QR to‘lovlar	QR kodi orqali amalga oshirilgan to‘lovlar qiymati	mlrd so‘m	2023
Made/received digital payments	Oxirgi 12 oyda raqamli to‘lov qilgan/olgan kattalar ulushi	%	2014, 2017, 2021

3. Natijalar (Results)

O‘zbekistonda muomaladagi bank kartalari soni 2011 yildagi 7.9 mln dan 2024 yil boshida 46.2 mln taga yetgan, ya’ni 5.8 baravar oshgan[4]. To‘lov terminallari 85.7 mingdan 429.3 minggacha, ATM va infokiosklar 491 tadan 26,655 tagacha, masofaviy xizmat foydalanuvchilari esa 24,545 tadan 44.1 mln gacha kengaydi. 2023 yilning o‘zida bank kartalari soni 35 foizga oshgan[3].

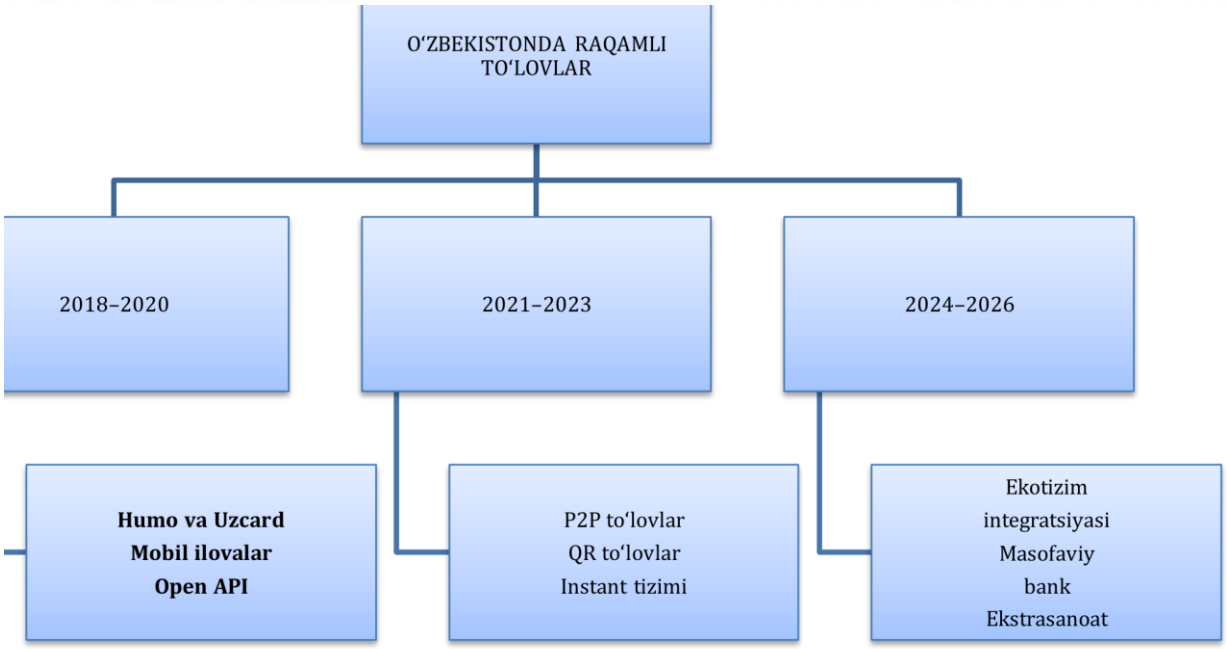
Raqamli tranzaksiyalar oqimi ham tezlashdi. 2022 yilda to‘lov tashkilotlari tranzaksiyalari 116 trln so‘mga yetib, 2021 yilga nisbatan 2.1 baravar oshgan. 2023 yilda Uzcard va Humo bo‘yicha P2P o‘tkazmalar 224.3 trln so‘mga yetdi va bir yil ichida 56 foizga o‘sdi. Tezkor to‘lovlar tizimi 31.4 mln tranzaksiya va 603.8 trln so‘mga yetdi; tranzaksiyalar soni 78 foiz, hajmi 35 foiz oshdi. QR to‘lovlar qiymati

137 mlrd so‘mdan 337 mlrd so‘mga oshdi, QR kodlar soni esa 100.7 mingga yetdi[2]. 2023 yilda terminallar orqali qabul qilingan to‘lovlar 254.7 trln so‘mni tashkil etdi[3].

2-jadval. O‘zbekistonda raqamli to‘lovlar tranzaksiya hajmlarining asosiy dinamikasi

Ko‘rsatkich nomi	2022-yil	2023/2024-yil holati	O‘zgarish / O‘sish ko‘rsatkichi
To‘lov tashkilotlari tranzaksiyalari	116 trln so‘m	243.6 trln so’m	2021-yilga nisbatan 2.1 baravar ↗
P2P o‘tkazmalar hajmi	143.78 trln so’m	224.3 trln so‘m	2022-yilga nisbatan +56% ↗
Tezkor to‘lov tranzaksiyalari soni	17.6 mkn dona	31.4 mln dona	Bir yilda +78% ↗
Tezkor to‘lovlar umumiy hajmi	447.26 trln so’m	603.8 trln so‘m	Bir yilda +35% ↗
QR to‘lovlar qiymati	137 mlrd so‘m	337 mlrd so‘m	2.5 baravar o‘sdi ↗
Terminal orqali to‘lovlar	182 trln so’m	254.7 trln so‘m	1.4 baravar o‘sdi ↗

1-diagramma. O‘zbekistonda raqamli to‘lovlar ekotizimining rivojlanish bosqichlari hamda ilmiy adabiyotlar dinamikasi

Demand-side ko'rsatkichlar supply-side ko'rsatkichlardan ehtiyotkorroq talqin qilinishi kerak. Global Findex ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda made/received digital payments ulushi 2014 yildagi 38 foizdan 2017 yilda 34 foizga tushgan va mamlakat Markaziy Osiyoda outlier sifatida qayd etilgan (Demirguc-Kunt et al., 2019). Bu natija keyingi yillarda milliy tranzaksiya statistikasi bilan qaralganda, 2017–2024 oralig'ida kuchli institutsional va texnologik qayta tezlashuv yuz berganini anglatadi, ammo 2021 yoki 2024 uchun shu indikatorning O'zbekiston bo'yicha bevosita demand-side qiymati bu korpusda yo'q (Demirgüç-Kunt et al., 2022; Al-Hafidh et al., 2026).

3-jadval. Hududiy va ijtimoiy-demografik tafovutlar manzarasi

Tafovut omili	Asosiy kuzatuv va statistik xulosa
Qishloq – Shahar	Qishloq hududlarida (rural) mobile banking va raqamli to'lovlarni qabul qilish darajasi shahar joylariga nisbatan sezilarli past.
Gender (Jins)	Ayollar amaliy raqamli to'lovlardan (usage) foydalanishda erkaklarga nisbatan ortda qolish holatlari kuzatiladi.

Tafovut omili	Asosiy kuzatuv va statistik xulosa
Yosh ko‘rsatkichi	Katta yoshli aholi (senior population) orasida raqamli vositalardan foydalanish intensivligi pasayib boradi.
Ta’lim va Savodxonlik	Raqamli moliyaviy savodxonlik texnologiyalarni amalda qo‘llash (adoption)ning eng kuchli drayveridir.
Ishonch va Xavfsizlik	Kiberxavfsizlik va bank tizimiga bo‘lgan ishonch xulq-atvordagi qabul qilishda (behavioral intent) hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

4-jadval. Mos ta’rifli xalqaro qiyosiy ko‘rsatkichlar tahlili

Mamlakat	Ko‘rsatkich ta’rifi	Davr	Qiymat (% da)
O‘zbekiston	Raqamli to‘lov qilgan/olgan kattalar ulushi (Adults %)	2017	34.0%
Qozog‘iston	Raqamli to‘lov qilgan/olgan kattalar ulushi (Adults %)	2017	54.0%
Qirg‘iz Respublikasi	Raqamli to‘lov qilgan/olgan kattalar ulushi (Adults %)	2017	36.0%
Tojikiston	Raqamli to‘lov qilgan/olgan kattalar ulushi (Adults %)	2017	44.0%
Qozog‘iston	Naqd pulsiz operatsiyalar ulushi (Cashless transactions share)	2025	87.0%
Ozarbayjon	Ichki karta to‘lovlarida naqd pulsiz ulush (Domestic cashless share)	2025	67.6%

4. Muhokama (Discussion)

Natijalar xalqaro adabiyotdagi umumiy naqsh bilan mos: infratuzilma va formal access tez kengayadi, lekin faol foydalanish chuqurligi sekinroq o‘sadi (Xu, 2026;

Ripna, 2025; Naresh & Sharma, 2026). Bu "ownership is not utilisation" tamoyili O'zbekistonda ayniqsa dolzarb, chunki bank kartalari, terminal va ilova foydalanuvchilari soni juda katta tezlikda oshgan bo'lsa ham, demand-side nationally representative usage panel ochiqligi hanuz cheklangan (Zucchelli, 2023; Mamadiyarov, 2024; Al-Hafidh et al., 2026).

2-diagramma. Infratuzilma va amaliy foydalanish (Access vs Usage) o'rtasidagi bog'liqlik modeli

Raqamli moliyaviy savodxonlik eng muhim vositachi omillardan biri sifatida qayta-qayta tasdiqlanadi. Ishonch va perceived safety ham ayniqsa O'zbekiston sharoitida muhim: kichik namunali mobil banking tadqiqoti trust va safety ni behavioral intent ning yetakchi drayverlari deb topgan. Xavfsizlik bo'yicha texnik choralarning kengayishi zarur, lekin ular foydalanuvchi savodxonligi bilan birga borishi kerak.

5. Xulosa va Amaliy Tavsiyalar

Tadqiqot savollariga javoban, birinchidan, O'zbekistonda raqamli to'lov ko'rsatkichlari 2020–2024 davrida keskin o'sdi: kartalar, terminallar, ATMlar, masofaviy xizmat foydalanuvchilari, P2P, tezkor va QR to'lovlar bo'yicha yuqori dinamika kuzatildi. Ikkinchidan, infratuzilma kengayishi usage bilan ijobiy bog'liq ko'rinadi, lekin mavjud dalillar bu bog'liqlikni sababiy isbotlamaydi. Uchinchidan, mavjud ma'lumotlar qishloq hududlari, ayollar, keksalar va past savodxonlik

guruhlarida foydalanish chuqurligi pastroq bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. To‘rtinchidan, O‘zbekistonning umumiy yo‘nalishi xalqaro trendga mos: access tez kengaymoqda, ammo active usage va inclusion quality keyingi bosqich muammosi bo‘lib qolmoqda.

Amaliy tavsiyalar:

Hududiy nishonlash: Qishloq va chekka hududlarda internet sifati, QR qabul nuqtalari va past xarajatli merchant acceptance dasturlari alohida maqsadli paket sifatida kengaytirilishi kerak.

Savodxonlikning ikki qatlamli modeli: Umumiy moliyaviy savodxonlik emas, aynan digital financial literacy, firibgarlikdan himoyalanish va amaliy app ko‘nikmalari bo‘yicha treninglar joriy etilishi lozim.

Ishonchni oshirish mexanizmlari: 2FA, biometric login, tez dispute resolution va firibgarlik bo‘yicha kompensatsiya qoidalari foydalanuvchiga ko‘rinadigan shaklda standartlashtirilishi zarur.

Raqamli davlat va ish haqi to‘lovlari: Davlat transferlari, pensiyalar va maoshlarning kengroq raqamlashtirilishi account usage ni chuqurlashtirish uchun eng real kanal bo‘lib qoladi.

Statistik ochiqlikni kuchaytirish: CBU va statistika organlari hududlar kesimida active digital users, monthly active app users, QR merchant acceptance, instant payment users va dormant accounts bo‘yicha harmonizatsiyalangan seriyalarni e’lon qilishi kerak.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Nuraliyev, 2026; Valiyev & Kotāne, 2024
2. Hakimboy et al., 2026; Demirgüç-Kunt et al., 2022; Allen et al., 2022
3. Mamadiyarov, 2024; Valiyev & Kotāne, 2024
4. Zucchelli, 2023; Ahrorov et al., 2026; Fatkhullaev et al., 2025; Ubaydullaev, 2025
5. Ripna, 2025; Demirguc-Kunt et al., 2019; Allahrakha, 2024

6. Nuraliyev, 2026; Hakimboy et al., 2026; Kushurova et al., 2026
7. Xu, 2026; Zucchelli, 2023; Wiranugraha et al., 2026
8. Kaya, 2026; Ahrorov et al., 2026; Fatkhullaev et al., 2025; Rubio & Tulcanaza-Prieto, 2026